

אלמוג בהר

ההיסטוריה הסודית של פאבלו נְרוּדָה מבט חדש על המשורר הצ'יליאני

רִיקָרְדוֹ אֲלֵיֶזוֹר נְפֹתְלִי רֵיִיס בְּסוֹאֲלֵטוֹ הַצֵּעִיר, שְׁעוֹד לֹא נִקְרָא פֶּאֶבְלוֹ נְרוּדָה בְּפִי הָאֲנָשִׁים, הִיָּה יוֹשֵׁב בְּעֶרְבִים בְּבֵתִי קֶפֶה מִתְחַלְפִים וְכוֹתֵב שִׁירִים. נִירוֹתָיו וּמַחְבֵּרוֹתָיו הִיוּ תוֹפְסִים שׁוֹלְחָן שְׁלֵם בְּקֶצֶה הַחֹלֶל, וְעֵינָיו הִיוּ מִתְבֹּנְנוֹת בְּנָשִׁים מְבוֹגְרוֹת מִמְנו כְּדִי לְכָתוֹב אוֹתָן. וְהֵן הִיוּ חֲשׁוֹת בְּמִבְטוֹ וּבִאֲצִבְעוֹתָיו הַרְצוֹת עַל הַדָּף, מִסְמָנוֹת בְּמִבְטָן מְשֻׁלָּהן שֶׁאֵם יִיגֵשׁ אוֹלֵי יֹזֶה, וּבִינְתֵימִים מִמְשִׁיכּוֹת בִּאֲכִילָתָן אוֹ בְּדִיבּוֹרָן. אֲבָל הוּא לֹא נִיגֵשׁ אֶף פֶּעַם. הוּא הִיָּה מִמְשִׁיךְ לֵאחֹז בְּעֵטוֹ גַּם מוֹל מְשִׁיחֹת שִׁפְתוֹן עֲזוֹת. וְעַם הָאִישָׁה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁהִיָּתָה פּוֹנָה אֵלָיו בְּמַלִּים וְנִעְמַדָת מוֹל שׁוֹלְחָנוֹ, הִיָּה הוֹלֵךְ. תְּמִיד אֵל בֵּיתָה, תְּמִיד לֵאחֶר שֶׁאֲרֹז בְּקִפְדָנוֹת אֵת כָּל דְּפִיו. וְהוּא הִיָּה חוֹקֵר אוֹתָה, אֵת גּוֹפָה, וְאַחֶר מִנְסָה לְחַקֵּר גַּם אֵת עֶבְרָה וְעֵתִידָה, שׁוֹאֵל שֶׁאֲלוֹת שֶׁהִתְשׁוּבָה הִיָּחִידָה לָהֵן הִיא אֲנַחָה. לְרוֹב הוּא לֹא נִשְׁאָר בְּמִיִּטָתָן יוֹתֵר מִלִּילָה אַחַד, וְהֵן כִּמְעַט אֶף פֶּעַם לֹא הִצְטַעְרוּ. כָּל אִישָׁה יִדְעָה כִּי נּוֹכְחוֹתָיו הָאֶפְלָה, אֲשֶׁר סִתְרָה אֵת מִיעוֹט שְׁנוֹתָיו, תִּקְשָׁה עַל הַחֹדֵר בְּעוֹד לִילָה שֶׁל שְׁקִיעַת כּוֹכָבִים בְּכֹאֲבִים דְּקִים הַמוֹכְחָנִים הַיָּטֵב אִישׁ מֵרַעְהוֹ.

אַחֲרֵי שֶׁהִתְפָּרַסְסָם כְּמִשׁוֹרֵר הִיָּה יוֹשֵׁב בְּבֵתִי קֶפֶה בְּלֵב עֵרִים זְרוֹת וְכוֹתֵב אֵת כָּל הַנְּשִׁים הַזְרוֹת שֶׁאֵינָן אִתּוֹ. וְהֵעֵינִיִים הַזְרוֹת שֶׁהִבִּיטוּ בּוֹ בְּבֵתִי הַקֶּפֶה הַמִּתְחַלְפִים הִיוּ שֶׁל נְשִׁים שֶׁחֲלָמוּ גִבֵּר שֶׁפִּיו מֵלֵא מַלִּים זְכוֹת שֶׁל אֶהְבָּה. אֲבָל שִׁפְתָן לֹא הִיָּתָה סִפְרָדִית, וְהוּא הִיָּה מְדַבֵּר אֵלֵיהֶן בְּפוֹרְטוּגָלִית קְטוּעָה, בְּעֶרְבִית שְׁבוּרָה, בְּאֲנְגֵלִית רִצּוּצָה, בְּאִיטָלְקִית מְחֻקָּה, בְּבוֹרְמִזִּית שֶׁל סִימְנֵי יִדִּים, בְּתַנּוּעוֹת גּוֹף שֶׁל הִנָּאָה וְכֹאֵב. וְכֵךְ לֹא פֶּעַם הִיָּתָה אֶהְבָּה מִתְנַפְצֵת אֵל הַשׁוֹלְחָן הַגָּס שֶׁבְּבֵיתִי הַקֶּפֶה, וְאֵת הַתָּה שֶׁנִּשְׁפָּךְ הִיָּתָה מְגִיעָה מִיַּד מְטָלִית כְּכֹרֵת נוֹזֵלִים לְנִקּוֹת וּלְמַחֹת.

כְּשִׁישִׁיבְתוֹ בְּבֵתִי הַקֶּפֶה לֹא הִיָּתָה נוֹשֵׂאת פִּירוֹת, הִיוּ שִׁירָיו רְבִים וּמְלֵאֵי חַיִּים, מֵאוֹכְלֵסִים בְּכֶרֶסִי לְוִוִיִּיתָנִים וּמִתְפָּרְנָסִים מְכֹל פְּרָפוּרֵי כִנְפֵי הַפְּרָפְרִים. וּבְעֶרְבִים שְׁבָהֵם הִיָּה הוֹלֵךְ לְבִיתָן שֶׁל נְשִׁים, הִיוּ יָדָיו מִתְרוֹקְנוֹת מִן הַצּוֹרֵךְ לְכָתוֹב, וְאֲשִׁכּוּ הִיוּ מִתְמַלְאִים צִימָאוֹן בְּאֲרוֹת יִשְׁנוֹת, כֹּאֵלָה שֶׁהִגֵּשְׁם זִנְחָ לְפָנָי שְׁנַיִם. וּבְדִמּוּיֹן בֵּין־הַסְדִּינִים שְׁלוֹ, בְּדִיוֹק כְּשִׁשְׁנֵיהֶם עֲצוּמֵי עֵינִים בְּתוֹךְ קֶרֶב גּוֹפָם, הִיוּ כָּל הָעֵקְרוֹת וְהָעֵקְרִים מִתְכַנְסִים בְּקִבְרֵי הַקְּדוּשִׁים שֶׁבְּצִדֵי הַדְּרָכִים, נוֹשְׂאִים תְּפִילּוֹת־הַמוֹנִים לְמַעַן פּוֹרִיֹת שִׁפּוּלֵי־בְּטָנִים, וְנִשְׁבַּעִים לֹא לְצֹאֵת שׁוֹב לְנִדּוּדִים אֲרוּכִים.

נרודה היה מאוהב בשקיעות, הקרפוסקולוס, ובמסלולי פרפרים, המריפוסאס, בסופות ובניצולים. הוא חשב שהוא אחד הניצולים חסרי התקווה המסתובכים בעולם, ועקב אחר תנועות השפתיים, רמיזות האף, חיוכי הירך בשיפוליה, שמלות בהסרתן, הבטחות בהתרתן, ומבטים מתחדשים, מתרחבים. אהבתו היתה תשוקה בוערת להתנפצות כוכבי ים, או ללידתו של צבע חדש או גוון חדש בין הצבעים המוכרים, ומעולם לא היה בה דבר מן הכללי או האוניברסלי: הוא אהב אישה בשל הצלקת על גבה, או בשל הדרך שבה היא ביטאה את המלה שקיעה, או בגלל הטעם המר של בית השחי שלה.

המנחה הראשונה של פאבלו נרודה היתה כהת שיער, ושפתיה הזכירו לו את הדוברכנים שגדלו פרא סמוך לבית סבתו שכבר הלכה. היו לה עצמות לחיים רכות, והיא היתה בת גילו: הם נולדו ביום אחד, על שפת חג שקיעת השמש, בשנת אלף תשע מאות וארבע. באותה שנה, באותו היום, אך בעונה אחרת, הרחק מצ'ילה, נולד סבי עזרא גֶחְטֶן ביפה בערים, בגֶרְדָּאד שעל גדות הנהר. היא כבר קראה בספרו הראשון, ולמדה משיריו על כל חלומותיו: היא באה עם העננים, עם ריח שרף מתחת לשדיה, ונתנה לצל הגדול שלו להקיף את גופה. היא נתנה לו את מלותיה כמו שסוכן הגרלות מחלק כרטיסים: בהצעה שתומה הרומזת לקסמים של סוף היום, באצבעות כבדות המורדות כל מטבע, כל מונָה, בקפידה. הוא דיבר עמה על האמודאים, אשר לומדים לחלק את נשימותיהם בין כל מראות הים, ועל המזחים, הממתינים תמיד באשמורת אחרונה של לילה לקרני השמש הראשונות שיאירו על בדידותם. והיא הציעה לו להיות כותבת המחשבות שלו, סוכנת חשאית של מגירות לבו. הוא שכח לרגע את גילו הצעיר ואת תוכניותיו לעתידו המפואר, ורצה רק שתיתן לו להקיף את כל בשרה והשערות הכהות הצומחות ממנו וציפורניה הדליקות במלים אינסופיות של אהבה. בראשו הוא כבר תכנן את המלים הראשונות של השיר האחרון שיופיע בספרו הבא, על זיכרון חי הבוקע מביצת לילה, וידע שאהבה תתחלף בהתבשמות עכורה של אהבה, אבל בינתיים ביקש לדעת אהבה. היא הציעה לו לחפור עד לבה כחקלאי, והוא פרע את שיערה, ככהן הגדול בירושלים, וגילה את לבה, ושאל אותה על נבואות של ברולח.

עמוק, בין ציפורים נודדות, הוא נשק לבכי ערוותה ושמה על כך שכשמים פוגשים מים, איש לא יודע להבדיל עוד בין מים ראשונים לאחרונים. היא לימדה אותו אותיות עתיקות של שפות עתיקות, עד שראשו כמה לאלף-בית מוכר, לניגון ידוע, לשפה שבה דיבור הוא שירה, ושירה

היא תפילה, ותפילה היא נקישה על שער שאין הזיכרון יודע לומר אם אי פעם ייפתח ואם אי פעם ננעל. היא, שעייפה כבר מחילופי סדינים קשים, אמרה לו שלפעמים הגוף זוכר והלב מתרוקן עד קצות החדרים. והוא חיכה שתהיה השעה כבר לא-שעת-לילה-עוד-לא-שעת-בוקר כדי לומר לה: זו היא השעה שלי לקום ולעזוב, עם עלות השחר על הדרכים המרוקנות. היא כבר ניחשה כל מלה שלו שבעים פעם, ונשקה לבשרו שידעה ששוב לא ישכח אותה. היא רצתה להפוך את גופו לבית קברות של נשיקות, עד שיבכו כל ציפורי השמים, במקוריהן זרי פרחים בוערים שהשאירו האבלים. והוא הרגיש פתאום כמו קרקעית הים, חשוף לזרמים כהים, סחוף מאדמה דקה. פתאום הוא הבין שאהב אותה, אם לא הוא אזי גופו, אם לא כל גופו אזי שפתיו. הוא לא ידע אם יקנה את סליחתה בשיריו, כשיגזים באהבתו ויפחית באהבתה, ולא ידע אם ישלם בסליחתו, בשקיעתו. הוא מעולם לא זכה לדעת שגם היא הפכה משוררת, ששרה את גופו, את סליחת אצבעותיו, את נשר אפו, אך בשפה אחרת.

הנשים היו רבות אך האהבה אחת, ונרודה עבר בין בתי הקפה הממלאים את הערים, בחשכת ימיו, כמו פרח מהיר המגרד עצב איטי ומוֹדֵד בכיוון תנועת השעון. הוא היה מיילד שירים מרחם כאב הנשים שפגש, נוגע בגוף סיפוריהן, ואז מחזר בעזרתם אחר נשים אחרות, שב ומקריא אותם אחר אחר אות בעשרות לילות. וכך הוא חי בין אהבות הנשים האחרונות לשירי הנשים הראשונות, שוב ושוב קורא ומקריא, מודד איך משתנה האהבה, מתקצרת ומאריכה.

מספרים שלמוֹחֵד השניה הקדיש פאבלו נרודה את העצובות שבשורותיו, והיא ספגה אותן בדשא גופה כטל רענן. סנדליה היו תנ"כיים, גופה רעד ככוכבים שנולדו במיתוס בכלי, והיא באה אליו בעיניים עצומות שנפקחו למגע שפתיו האילמות שקינאו באלימות האלים בכל אחת מן הבריות. היא שכחה להקפיד על הפרדת ערמת בגדיה מבגדיו, וכאישה שנייה היו כל מעשיה בני השוואה למעשי הראשונה: רק ששיניה היו קשות יותר, ונשיקותיה חדות יותר, ומבטיה כלהבים של סכיני מטבח ישנות. הוא ישן על תוגת גופה, היא ישנה על עונג גופו, הוא פתח חלון בבשרה להציץ אל הגנים, והיא גילתה לו צער שעה ענייה, כזו שלפני פרידה. הוא נהם לה כחתול ואחר נאם על גורל ערי הנמל הנכחדות, שיימחקו קודם מן המפות ואחר כך גם מן השירים. והיא פקחה מולו עין-ערווה זהירה, יחידה, מפכה מים מתעוררים, תחת שמי אינסוף, וביקשה ממנו לכתוב לה חרוזים קודרים, קודרים הרבה יותר מכל מה שכתב אי פעם, קודרים יותר משחשב

שיוכל לכתוב. הוא האזין לקולה, שפתאום נדמה היה לו שמגיע ממרחק, דרך אוזן חולה, ונשיקותיו ביקשו להפר את שלוות גופה, להאריך סדקים בקירותיה, למסגר את תנודות ריאותיה.

קרה שאישה אחת היתה ממלאת בדמיונו שמים שלמים, כמו שדי אמו הגדולים כשהיה תינוק. אבל עתה הוא ידע את האמת המרה, שהאהבה ענייה וקצרה, ודווקא השכחה רחבת לב ונדיבה, ועל כן ביקש בהוצאה הראשונה או השנייה של ספרו הדק מידידו ראול סולֶדִי להוסיף בין השירים רישומי פחם שיתארו את גוף האישה במערומיו, את תנודות פניה ואת חתירת הציפורים אל שיערה. בעלי עיניים חדות ידעו לספר שבכל העמודים חוזרת אותה אישה אכולת אהבה, אך הפרטים בציורים אינם רבים, קווי הפחם השחורים פשוטים, וכשקוראים את הרישום במצורף לשיר הצמוד אליו נבנות מיד נשים שונות, רבות, עשרים ואחת נשים, מוֹחֵר אחר מוֹחֵר. ואני שקוע בניסיונות שחזור, עסוק בדמיונות, הולך ומשתכנע שזה סודו של נרודה, שאם אדע לחבר את הפרטים אלמד את התשובה המציקה, אבין כמה נשים היו לו, כמה אהב, כמה עזב, כמה נעזב.

מתוך ספר בכתובים